

מה באמת קורה בהצעה האמריקאית?

שאול אריאלי ונמרוד נביק
הארץ, 22 בנובמבר 2017

<https://www.haaretz.co.il/opinions/1.4623903>

קשה להעריך את מידת נחישותו של הנשיא דונלד טראמפ לממש את כוונתו להשיק יוזמה מדינית לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני-ערבי. קשה עוד יותר להעריך האם יש ביכולתו של הממשל האמריקאי - המתאפיין בתופעת "דלת מסתובבת" של חילופי גברי בדרגים בכירים; אשר טרם השלים מינויים חיוניים בתחומי חוץ וביטחון; ובלשון המעטה אינו מצטיין בהתנהלות ברורה בתחומי מדיניות החוץ - לנהל את המשא ומתן המורכב הצפוי, ובהמשך את יישומו של הסכם אם יושג.

עם זאת, יועץ הנשיא לענייני מו"מ בינלאומי, ג'ייסון גרינבלט, הנעזר בצוות קטן אך בקיאה ומנוסה, משקיע את מיטב מרצו בניסיון לגבש תוכנית על סמך לקחי העבר כפי שעמד עליהם בעשרות פגישות עם הצדדים כמו גם עם מומחים מהאזור ומחוצה לו. חתן הנשיא ויועצו, ג'ראד קושנר, המופקד על הנושא, אף הוא תורם לא מעט למאמץ, בפרט בכל עת ששושינגטון מעריכה כי חשוב להמחיש לצדדים שגרינבלט אכן מדבר בשם הנשיא. נוכחותו של קושנר אמורה לשדר מסר זה.

למרות דברי הנשיא כי מבחינתו כל מתכונת - "מדינה אחת, שתי מדינות" - מקובלת עליו ובלבד שתוסכם על הצדדים, ולמרות ששגרירו בארץ, דייוויד פרידמן, אינו חסיד מושבע של חזון שתי המדינות, בפועל, חלופה זאת עומדת בלב התכנית המגבשת. אחד האתגרים עליהם מנסה גרינבלט להתגבר הוא רמת הספקנות בקרב שני העמים - הישראלי והפלסטיני - כמו גם בסביבה הערבית הרלבנטית להצלחת שליחותו. בניסיון להכשיר את הקרקע, הוא משקיע מאמץ בשיכנוע כל המעורבים לנקוט בצעדים מקדימים אשר יניבו שינוי אוירה, יתמודדו עם הציניות ובכך יאפשרו השקת תהליך בתנאים משופרים משהו.

להפתעתו, מצא נכונות לא מבוטלת לכך במקומות הפחות צפויים ובראשם סעודיה ואיחוד האמירויות. אך נכונותן לעשות לשינוי האווירה בצעדים שימחישו לציבור הישראלי את תרומת התהליך בהקשר האזורי נבלמת בשל חוסר האימון העמוק שהם רוחשים לבנימין נתניהו. הם חוששים כי לא יממש את הבטחותיו להגיב למחוותיהם בצעדים מצידו אשר ימחישו את מחויבותו לפתרון שתי המדינות. לפיכך, הבקשה האמריקאית ל"מקדמות" מהצד הערבי נתקלה בנכונות ל"סינכרון של הדדיות". או בלשון נתניהו: "יתן - יקבל, לא יתן - לא יקבל". נראה שהחשש להצטייר כפראיירים אינו תופעה ישראלית ייחודית: ניסיון העבר מלמד אותם כי גם אותם משאיר נתניהו לשלם את החשבון מול דעת הקהל הערבית ומול מדינות ואירגוני הסירוב.

בתפישת הממשל, המאמץ הזה אמור לא רק לפתור את הבעיה המקומית, אלא גם לאפשר היווצרות מסגרת אזורית בה ינתן ביטוי יעיל יותר למתאם האינטרסים בין ישראל והקוורטט הערבי (סעודיה, מצרים, ירדן והאמירויות) אל מול האיום האירני המוחשי והמאבק המתמשך בתנועות וארגונים של האסלאם הפוליטי הג'יהדסטי האלים. שכן קושנר, גרינבלט ופרידמן מבינים שהתקדמות בהקשר הפלסטיני מהווה בד"ץ להכשרת השתלבות ישראלית הדרגתית במערך אזורי.

בשלב זה מסתמן כי הצוות האמריקאי עדיין זקוק לזמן נוסף בכדי להשלים שני נדבכים מרכזיים בתכניתו: הראשון, לוודא כי בעת השקת "תכנית טראמפ" יהיו באמתחתם מחויבות ברורות מצד שלושת השחקנים הראשיים - ישראל, אש"ף והקוורטט הערבי - למהלכים והצהרות של כל אחד מהם, אשר ימחישו מחויבותם לתהליך ויצמצמו את אי האימון במידה שתעניק סיכוי למשא ומתן לכשיחודש.

השני, להרחיב את מסגרת המשא ומתן כך שיתקיים בשלושה ערוצים מקבילים: ישראל - אש"ף: מו"מ על כל סוגיות הליבה להסדר קבע של שתי מדינות לשני עמים; ישראל - הקוורטט הערבי: הידברות על הסתייגויות ישראל מנוסח יוזמת השלום הערבית כמו גם על נושאים אזוריים משותפים;

המדינות התורמות – אש"ף: דיונים בהקשרי "השלום הכלכלי" ובניית התשתית האירגונית והכלכלית למדינה פלסטינית.

בהקשר הראשון, על פי המסתמן, האמריקאים מבקשים להגיע לערב ההשקה של התוכנית כאשר בכיסם שלושה פיקדונות אשר יבוצעו בהדרגה אך במקביל (בשיטת "רוכסן תלת צדדי") למחרת כינוס ועידת התנעת התהליך. מרכיבי "החבילות" השונות עודם בדיונים, אך יש סיבות להניח שהתרומה הישראלית אמורה לכלול חידוש המחויבות לפתרון שתי המדינות; קבלה – אף אם מותנית -- של יוזמת השלום הערבית כבסיס התייחסות לתהליך; המנעות מטרפוד תהליך הפיוס הפנים פלסטיני; הגבלת הבנייה בהתנחלויות לשטח הבנוי בלבד (באמריקאית: up but not out, דהיינו, בניה לגובה – בבקשה; נטילת עוד שטח – לא); והעברת תא שטח סמלי ממעמד C למעמד B (כהמחשה לכך שדיבורי הסיפוח אינם משקפים מדיניות ששטחי C אינם נתונים למו"מ).

ב"חבילה" הפלסטינית נדרש אש"ף להימנע ממהלכים בזירה הבינלאומית כנגד ישראל; לקיים ולהעמיק את התאום הביטחוני; לטפל בנושא ההסתה; לקדם את תהליך הפיוס הפנים פלסטיני; ולפעול (בסיוע המדינות התורמות) לשיפור המשילות ושקיפות התקציב של הרש"פ. "חבילת" תרומות הקוורטט הערבי (המתייחסת כמובן בעיקר לסעודיה ולאמירויות, אם כי נראה שמדינות נוספות שוקלות להיענות) מול ישראל כוללת צעדי נירמול ראשוניים ובהם היתרי טיסה למטוסי ישראל במרחב האווירי של המדינות הנדונות; פתיחה הדדית של קווי תקשורת; קידום מפגשים עסקיים ואשרות לאנשי עסקים לביקורים הדדיים; עידוד כיסוי תקשורת הדדי, בכלל זה פתיחת אמצעי תקשורת ערביים למרואיינים ישראלים ואפשרות

לאמצעי תקשורת ישראלים לפעול במדינות הרלבנטיות. הצפי הוא כי אותן מדינות גם יקחו על עצמן התחייבויות להעניק לאש"פ תמיכה כספית ומדינית.

אשר למהות המו"מ עצמו, מסתמן שצוות גרינבלט עדיין עובד על הכנת הפרמטרים לניהול המשא ומתן. לרשותם עומדת עבודת המטה של דורות מתדייני העבר אך התלבטויותיהם באשר לסוגיות הליבה אינן פשוטות כלל ועיקר. הצוות המקצועי הזה אמור להציג לנשיא נוסחאות שהגיון התהליך ויציבות ההסדר שייב (אם בכלל) אינם בהכרח המשתנים הדומיננטיים בהחלטתו לגביהן: הצורך לאזן בין צרכי הנשיא מבית (ובהם החשש להרגיז את הבייס האוונגליסטי) לבין ציפיות ידידיו בריאד; בין הקושי ללחוץ על נתניהו לאור השכפ"ץ הפוליטי הרפובליקני, לבין "עוצמת החלש" – החשש כי לחץ יניב קריסת הרש"פ; וכדומה. וכך, עבודה מאומצת של צוות וושינגטוני מרשים במיוחד, וחריג באיכותו בממשל הנוכחי, נמצאת חודשים ספורים מהרגע בו תוצג לנשיאם הבלתי צפוי. או אז יתברר האם הוא נחוש לצאת לדרך או שבינתיים דעכה התלהבותו. אם יחליט להסתלק מהעניין יותיר אותנו עם אותן דילמות מוכרות: בהעדר מושיע מבחוץ, איך מגוננים על הפרוייקט הציוני בפני מגמות סיפוח המסמנות את קיצו.

אם ייבחר להירתם למשימה תוך מודעות להיקף המאמץ הנדרש להתניע תהליך ועוד יותר לקידומו לאורך זמן, כי אז ייבחנו מנהיגי שלושת השחקנים המרכזיים בדרמה הצפויה – מדינות הקוורטט הערבי, העם הפלסטיני, ועם ישראל. אבל בינינו, תהיה אשר תהיה תרומת האחרים להצלחה – ולו חלקית, או לכישלון, אנחנו הישראלים לא נוכל להסתפק בתפילה להצלחת המהלך. יהיה עלינו לעמוד על כך שמנהיגנו ראוי למשימה ואם לא - לוודא שהדמוקרטיה הישראלית תחליפו באחר.